

VRTNAR.

List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh
in za sadjarstvo.

Št. 13.

V Ljubljani, 15. julija 1892.

Letnik V.

Vilmorinov zboljšani paradižnik.

Paradižniki so tudi pri nas kaj priljubljena jed, zato pa se tudi nahajajo skoraj na vsakem boljšem domačem vrtu. Paradižnikov je več vrst, ki se med sabo razločujejo glede oblike, velikosti in okusa. V zadnjem času so bile priljubljene le velike vrste, ki pa razen nekaterih niso posebno finega okusa ter nimajo trdega in zato tudi ne trpežnega mesa. Vsled tega so izginile z naših vrtov manjše vrste okrogle oblike, ki so sicer starejše, a jako okusne, rodne in trpežne. Iz tega vzroka priporočamo našim čitateljem vrsto takih paradižnikov, katero je sloveči Pariški vzgojevalec novih vrst, namreč Vilmorin pred nekaterimi leti kot zboljšano po svetu razposlal in o kateri se čujejo le najboljše glasovi. Podoba 24. kaže ta Vilmorinov zboljšani paradižnik, ki je po soglasni sodbi vrtnarjev vsega priporočila vreden.

Podoba 23.

Gnojenje sadnemu drevju.

Klimatične razmere po naših krajih se za sadjarstvo nikakor neboljšajo, temveč le hujšajo. Gozde izsekavajo, in vsled tega imamo vedno manjkrat zmeren dež, ki poživi zemljo. Hude plove in nevihte pa zemlje tako ne osvežijo, ker voda hitreje odteče. Zrak je manj vlažen, nego je bil, dokler so po naših gorah rasli lepi gozdi. Ljudje so pa vedno bolj razvajeni in zahtevajo vedno finejšega sadja. Ker se naravni pogoji za sadjarstvo slabšajo, je treba, da umetno pomoremo našemu sadnemu drevju.

Da se mora gnojiti žitnim in drugem poljskim rastlinam, je že vsem dobro znano. Le drevo naj leto za letom rodi, ne da bi mu kdo kaj pognojil. Po štiri-deset, pčdeset let stoji vedno na isti zemlji, in ni čudo, če je že izsrkalo iz nje

vse najboljše snovi. Naši kmetje se sicer pritožujejo, da zlasti pri starih vrtilih sadje tako dobro ne raste in ne rodi, nego je prejšnje čase. Slišal sem govoriti, da, če kak nov hišar okrog svoje hiše zasadi sadje, še hitro raste in rodi, ali po starih vrtilih pa več sadje ne uspeva. Od kod to prihaja, za to navadno nikdo ne vpraša.

Pa kmetu ne moremo zameriti, vsaj so še učeni možje do nedavno bili kaj čudnih misli o oskrbovanji sadnjega drevja. Mislili so, da drevo že dobiva dovolj redilnih snovi iz zemlje, da mu ni treba gnojiti. Posebno o potrebi rudninskih snovi se dolgo niso prepričali. Šele novejši poskusi in kemične preiskave so jih poučile, da je treba sadnemu drevju gnojiti ravno tako kakor drugim rastlinam, če hočemo imeti od njih pridelek.

S kakšnim gnojem naj se gnoji sadnemu drevju in kako? Preiskave in poskušnje so pokazale, da je najboljši gnoj za sadno drevje pepel in kostna moka, ker je v nji največ tistih snovi, katerih potrebuje drevo. V prst se nameša pepela in kostne moke. Eden meter okrog drevesa se zemlja do korenin odkoplje, paziti pa je, da se ne poškodujejo korenine. Potem se nasuje okrog s pepelom in kostno moko namešane prsti in pokrije s prejšnjo prstjo. Še bolje je pa, če deneš dobro prevrele gnojnice v kako jamo ali posodo, jo stanjšaš z vodo, potem pa primešaš pepela in kostne moke. Nekaj dni naj ta mešanica stoji, da prevre, potem jej pa primešaj vode in jo lahko rabiš.

Okrog drevesa eden meter od debla naredo se jamice, globoke po 30—40 centimetrov, in vanje vlije pripravljene tekočine. Tako gnojenje se posebno priporoča za hruške in jablane. Češpljam, češnjam in slivam se pa ne sme zelo na ta način gnojiti, ker potem rada iz njih teče smola in mladike rajše po zimi ozebejo.

Važno je pa tudi, kdaj naj se gnoji drevesom. Če se gnoji po zimi ali pomladi s tekočim gnojem, bode drevo hitro raslo. Če se pa gnoji v juliju, bode pa drevo tisto in še drugo leto dobro obrodilo. Ta čas se že začno narejati cvetni popki za drugo leto.

Važno je tudi, da se drevesom dovaja dovolj vode. Mnenje tistih, ki mislijo, da se zrahljana tla hitreje osuše nego nezrahljana, je napačno. Po vrhu se res zrahljana zemlja hitreje osuši, ali v globočini pa ostane dolgo vlažna. V nezrahljano zemljo ne more voda, temveč le po vrhu dalje odteče in drevesom nič ne koristi. Zaradi tega se pa rahljanje zemlje okrog dreves jako priporoča. Z rahljanjem se pa tudi to doseže, da zrak more v zemljo, kar tudi drevju koristi. Pri drevesih v bregovih je dobro, če se napravijo jamice, v katerih se voda zbira, dokler je ne použije zemlja. Po zimi naj se te jamice pokrijejo z listjem ali mahom, da v njih ne zmrzne voda.

Lepotični nasadi na vrtu.

Lepotični nasadi na vrtu so cvetice, grmovje in drevje, ki rabijo v olepšavo potov, raznih gred, zelenjadnega vrta i. t. d., ali pa so posebni prostori, ki so odmenjeni samo lepotičnemu vrtnarstvu. Taki prostori so posamezne cvetične grede ali pa s trato zaraščeni prostori, so prepreženi z lepimi poti in zasajeni z lepimi rastlinami: s cveticami, z grmovjem in drevjem. Prostor, ki je odločen le za lepotično vrtnarstvo in ki je na omenjeni način zasajen, imenujemo park ali perivoj. Ako je park s poti razdeljen v enake pravilnokotne kose, ako so nasadi vsi sorazmerni, drevje umetno prizrezano i. t. d., pravimo, da je vrt urejen po francoskem vrtnarskem slogu. Ker se pa tak vrt vidi, kakor da je vse na njem nekako prisiljeno in protinaravno, zato je ta vrtnarski slog proti lepotnim zakonom, in v novejšem času so ga tudi popolnoma opustili.

Lepotične nasade pa, kateri so tako urejeni, da je vse kakor naravno, samostvarno, koder se pota križajo brez vsakega pravila in raste drevje naravno kakor zunaj v pokrajini, — take nasade imenujemo kar naravnost parke ali vrte, urejene po angleškem ali pokrajinskem vrtnarskem slogu.

Vsak park, bodisi še tako majhen, obrobljen naj bode z višim drevjem, nego je ono, ki raste po trati ob robu. Prvo drevje, t. j. drevje ob robu, imenujemo mejne nasade, drevje pred njimi, ki je lahko tudi le grmovje ali cvetje, pa sprednje nasade.

Mejni nasadi so lahko sestavljeni iz domačega ali tujega lepotnega drevja.

Mejni nasad mora prikrivati neprijeten razgled ali pa biti okvir lepemu razgledu na pokrajino zunaj vrta; vselej pa bodi tako urejen, da vzbuja v človeku, ki si ogleduje vrt, misel, da se še daleč razprostira in da je sploh le del lepe pokrajine.

Sprednji nasadi obstoje iz nizkega drevja, raznega grmovja in cvetic.

Lepotični nasadi, naj si bodo taki ali taki, morajo biti v svoji sestavi, bodisi glede ureditve ali glede cvetnih boj, vedno okusni ter urejeni po estetiških pravilih.

Na šolskem vrtu ne bodi nobena rastlina brez lepe tablice, ki ji zaznamuje ime in vrsto.

Najlepši kras vrtu je trata ter vredna, da jo uravnamo kar najskrbneje. Dobra in lepa trata naj bode samo od trave, naredimo jo pa tako le: Prostor, ki smo ga prekopali uže na jesen, prerahljamo v novič zopet spomladi ter posejemo z ječmenom, ki ga podvlečemo z grabljami. Po ječmenu vsejemo in z grabljami plitvo podvlečemo zmes raznih trav, ki je sestavljena: iz 26 % trpežne ljulike (*lolium perenne*), 42 % ljulike, katero imajo vrtnarji v cenikih svojih zaznamenovano z latinskim imenom „*lolium perenne tenue*“, in iz 16 % trde bilnice (*festuca duriuscula*). Kadar smo to vsejali, vsejemo pa naslednjo travno zmes, ne da bi jo kaj podvlekli: 4 % boljke (*anthoxanthum odoratum*), 6 % šopulje (*cynosurus cristatus*) in 6 % latovke (*poa pratensis*). Posejani prostor povaljamo potem ali pa poteptamo z deskami, katere si privežemo na nogi.

Ječmen ozeleni kmalu in naredi uže zgodaj spomladi lepo trato; vrhu tega pa vleče iz zraka vlago, pospešuje raso, obsenčuje zemljo in varuje občutljive travne rastline, katere počasi lezejo iz zemlje. Kadar je ječmen dober centimeter dolg, pokosi ga ter zopet in zopet od deset do deset dni. Po tretji košnji izgine ječmen malo da ne popolnoma, travne rastline so uže dovolj močne ter se razrastajo od leta do leta bolj.

Na prav senčnih prostorih rabi za trato zmes od trpežne ljulike in od svinjskega repa (*phleum pratense*), moramo jo pa vsako leto v novič sejati.

Glede množice semena opominam, da zadostuje za štirjaški meter 20 gramov ječmena in ravno toliko travnega semena.

Po navedenem načinu narejena trata ostane pa le tedaj mnogo let trpežna in lepa, ako jo vsak teden kosimo in precej potem valjamo ali teptamo. Od drugega leta naprej zadostuje, ako jo teptaš na mesec le po enkrat. Ob suši treba trato dobro in globoko zalivati. Pokošene trate ne grabi, ampak pometi jo z mehko metlo. Kadar trato teptaš, ne pritiskaj deske preveč k tlom, da ne zmečkaš rastlin. Zadostuje uže, ako le stopaš na desko. Trato moraš tudi pleti, zlasti trebi regrat, marjetice in trpotec. Trato kosi do pred zime, ker drugače gnije. Trato kosimo z navadno koso, ob voglih, kotih in robih jo pa strižemo s škarjami.

Cveticе sadi na trato, le tukaj je njih naravno mesto. Pa tudi semkaj jih sadi primerno malo, drugače je vrt prepisan in gotovo nelep. Dve ali tri preproste cvetlične grede, nekaj skupin lepotnih rastlin, tu in tam posamezne lepote

listne rastline, obrobek od pisanih rastlin, zadi pa grmovje in, če treba, ob meji večje drevje: to zadostuje na šolskem in tudi domačem vrtu.

Kadar pa sadiš cvetice, oziraj se na harmonijo barev. O tem se mi zdi zelo potrebno nekaj besedi izpregovoriti. V naravi poznamo le tri prvotne barve: rdečo, modro in rumeno barvo. Mislimo si te tri barve na enem krogu enakomerno razdeljene. Te tri barve so si med seboj karakteristično nasprotne ali kontrastujejo, zato so v taki sestavi neprijetne očesu. Postavimo pa okoli kroga mešane barve, t. j. iz rumene in modre barve narejeno zeleno, iz modre in iz rdeče narejeno vijolično in iz rdeče in rumene narejeno oranžno se izgubi: za oči vsako nasprotstvo. Drugače je pa, če postavimo prvotno barvo krožne ploskve tik mešane barve nasprotne strani, na pr. rumeno tik vijolične, rdečo tik zelene, modro tik oranžne, potem nastane, skladno harmonično različje, ki je očem prijetno.

Teh pravil se drži pri vsakeršni sestavi cvetic, kadar jih povezuješ v kite ali šopke, ali pa jih sadiš na vrtu. Ker se je težko ravnati popolnoma po teh pravilih, rabi vmes tudi belo barvo, katera odpravlja vsako neprijetno nasprotstvo med barvami. Preveč pa tudi ne jemlji belih cvetic, ker potem druge izgubijo svit svoj.

Cvetlične grede morajo imeti rahlo zemljo, katero gnojimo, predno zasadimo cvetice. V pregnojni zemlji delajo rastline mnogo listja, a malo cvetja. Rastlinam, katere sadimo posamezne na trato, naredimo jame ter jih napolnimo s prikladno zemljo. Za rastline, katere sadimo zaradi njih lepega in bujnega listja, moramo vzeti zelo rodovitne zemlje.

Po primernih krajih, t. j. ob vrtnih lopah, ob vratih, ob zidu i. t. d., sadimo rastline, ki se vzpenjajo ali ovijajo. Te sadimo za senco ali pa zaradi olepšave. Olepšavne vzpenjave rastline naj se ne odlikujejo samo po listji, ampak tudi po cvetji.

Umetno skalovje naredi le tedaj na vrtu, če je okolica taka, da si moramo misliti, da je tudi skalovje nastalo na vrtu vrtu naravno. Drugače je umetno skalovje le smešno. Zasaditi pa ga moramo lepo z raznimi rastlinami, zlasti z mnogimi domačimi, kakor na pr. s praproto (filices), s homuljico (sedum acre), z natreskom (sempervivum) i. dr., dalje s kaktejami, katere postavimo tako med skale, da lonca ni videti. Čez zimo moraš seveda kakteje shraniti kam, kjer je sicer hladno, a ne zmrzuje.

Vrtnarske raznoterosti.

Rastline privezujejo največkrat popolnoma napačno. Navadno vzamejo tankega sukanca pavolnatega ali volnenega ter ž njim privežejo trdo k paličici po več stebelc. Paličica navadno niti ni lepo okrogla in gladka, zato ni čuda, če se listje in steblovje pokvari. Privezujejo naj se rastline edino le z ličjem, širokimi, mehкими trakovi ali bekami, in sicer vselej le rahlo. Pri vitanji paličice v zemljo je paziti, da se glavna korenina ne rani.

Plevel po potih na vrtu je zelo grd in močno kvari ličnost vrtu. Torej proč s plevelom! Ako je vrt prevelik, da bi se plevel peruval, potem je najboljša pota poškopiti z zmesjo 10 kgr. neugašenega apna, 50—60 litrov vode in 1 kgr. žveplene kisline. To vse se skupaj zavre in potem pota poškrope. Ta tekočina zatre sitni plevel za več let. Omenjamo, da navadna pletev po potih le pospešuje rast plevela, ker se ž njo zemlja rahla.